

Особистісно орієнтоване навчання: ретроспективний аналіз

У статті проаналізовано історико-педагогічні підвалини проблеми особистісно орієнтованого навчання; висвітлені сучасні психолого-педагогічні погляди на вказану проблему; розкрита сутність особистісно орієнтованого навчання та виділена проблема впровадження у навчально-виховний процес психологічної структури особистості; визначена мета, завдання та необхідні умови для реалізації особистісно орієнтованого навчання в освітньому просторі.

У сучасних умовах гуманізації та демократизації освітньо-виховного процесу набули поширення ідеї особистісно орієнтованого навчання, основне за вдання якого – забезпечення оптимальних умов для розвитку індивідуальних пізнавально-творчих здібностей студентів, максимальний вияв та використання суб'єктивного досвіду кожного, допомога особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись у життєвому просторі.

Хоча термін "особистісно орієнтоване навчання" в проблематиці вітчизняної та зарубіжної педагогіки виник відносно недавно, його коріння сягає глибинних витоків людської культури.

З метою більш глибокого і різнобічного вивчення проблеми особистісно орієнтованого навчання, вважаємо необхідним звернутися до аналізу історико-педагогічної літератури, висвітлити сучасні погляди та невирішені питання з вище вказаної проблеми, визначити мету та необхідні умови для реалізації особистісно орієнтованого навчання в освітньому просторі.

Особистісний підхід в освіті визначається як гуманістичний принцип спілкування педагога і вихованця. До гуманізму і визнання дитини як особистості закликали педагогів, як класики педагогічної думки – Ж.-Ж.Руссо, К.Д.Ушинський, М.Монтессорі та ін., так і сучасні педагоги новатори.

Запропонована Ж.-Ж.Руссо система природного та вільного виховання передбачала здійснювати виховання відповідно до природи самої дитини та її вікових особливостей,

розвивати в неї цінні якості, вивчати її інтереси та здібності. На думку Ж.-Ж.Руссо, природним правом людини є свобода, тому дитина має бути вільна у виборі змісту навчального матеріалу і методів навчання.

У працях відомих зарубіжних педагогів XIX ст. І.Г.Песталоцці, А.Дістервега значне місце займає питання ставлення до дитини, її природних особливостей і нахилів. Так, І.Г.Песталоцці зазначав, що виховання тільки тоді буде природовідповідним, коли воно сприятиме розвитку закладених у природі дитини потенційних внутрішніх сил.

Внесок А.Дістервега у розробку принципу природовідповідності полягав не тільки у визнанні індивідуальних особливостей дитини, але й у розкритті ролі задатків у розвитку особистості.

Крім того, педагог акцентував увагу на необхідності здійснення гармонійного розвитку індивідуальних задатків дитини за допомогою наукових даних психології, педагогіки, антропології, фізіології.

Видатний український філософ і просвітитель Г.С.Сковорода одним з перших в українській педагогіці наголосив на важливості врахування в навчанні та вихованні обдарувань дітей, їх природних уподобань, притаманних їм нахилів та здібностей, закликав розвивати те, що закладено в людині природою, стверджуючи, що "учитель – не вчитель, а тільки служитель природи".

Особливою глибиною відрізняються дидактичні погляди К.Д.Ушинського. Наполегливо закликаючи всебічно вивчати в процесі навчання і виховання психологічні і вікові особливості розвитку учня К.Д.Ушинський стверджував, що педагогу необхідно оволодіти знаннями основних законів людської природи і вміти застосовувати їх у кожному конкретному випадку. "Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна і пізнати її у всіх відношеннях".

Прикладом моделі особистісно орієнтованого підходу у навчанні та вихованні можна назвати *методику М.Монтессорі*. У центрі її моделі три основних принципи: виховання повинно бути вільним, індивідуальним, спиратись на дані спостережень за дитиною. Вона виступала проти єдиних для всіх навчальних програм, які не дозволяють дитині просуватися своїм темпом і реалізувати свої інтереси.

Видатний педагог С.Ф.Русова зазначала, що у школі учень має знайти ті стимули, які найбільш відповідали б його нахилам та інтересам.

В працях А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського також велике значення надається врахуванню вікових індивідуальних особливостей учнів.

На думку В.О.Сухомлинського вихователь повинен пам'ятати, що виховний ефект залежить від урахування особливостей особистісної внутрішньої позиції вихованця. Вітчизняний педагог-класик наполягав на тому, щоб вчитель намагався бачити за колективом класу окрему дитину, її духовний світ, досягнення і проблеми.

Основним правилом у роботі А.С.Макаренка було: "Як найбільше поваги до людини і як найбільше вимог до неї"¹.

Відзначимо: це перекликається з сучасною ідеєю "педагогіки співробітництва", яка об'єднала у середині 80-х років групу творчих педагогів (В.Ф.Шаталова, Є.М.Ільїна, І.П.Волкова, Ш.О.Амонашвілі та ін.).

Принцип особистісно-гуманного підходу в педагогіці було сформульовано Ш.Амонашвілі: "Якщо педагогічний процес стоїть на принципах особистісно-гуманного підходу до дітей, то це дозволяє перетворити їх в активних союзників вчителя в своєму ж

¹Педагогічні погляди Г.С.Сковороди /За ред. О.Г.Дзверіна. – К.: 1972. – С.33.

²Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – С.36.

³Макаренку А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми томах. – М.: 1983-1986.

навчанні і вихованні... У педагогічному процесі дитину постійно повинно супроводжувати почуття вільного вибору. Особистісно-гуманний підхід у тому й полягає, ... щоб дитина (педагогічно і соціально обов'язкове) навчальне завдання усвідомлювала як вільно вибране, приймала його на основі бажання. Пізнавальна потреба дитини гасне в умовах імперативного навчання, коли її заставляють, змушують навчатися"⁴.

Аналізуючи історико-педагогічну літературу слід зазначити, що визнання педагогами минулого індивідуальних особливостей дитини, врахування їх при виборі мети, завдань, засобів навчання і виховання є основою особистісно орієнтованого навчання.

Сьогодні проблема особистісно орієнтованої освіти знаходить відображення в дослідженнях багатьох відомих вчених: І.Д.Беха, Є.В.Бондаревської, В.В.Рибалка, В.В.Серикова, І.С.Якіманської та інших.

Зокрема, В.В.Сериков вбачає головну функцію особистісно орієнтованої освіти в забезпеченні особистісного розвитку кожного суб'єкта навчального процесу, наполягаючи на визнанні за учнем права на самовизначення та самореалізацію в процесі пізнання через оволодіння власними способами навчальної роботи⁵.

Є.В.Бондаревська визначає особистісно орієнтовану освіту, як освіту, спрямовану на потреби підростаючого покоління, яка вирішує проблеми його розвитку і підтримки. Головною посилкою її концепції є визнання учня "активним учасником навчально-виховного процесу, здатним здійснити на нього суттєвий вплив, перебудувати його у відповідності з потребами своєї особистості, інтересами саморозвитку⁶.

Як вважає І.Д.Бех, особистісно зорієнтоване виховання передбачає мету формування і розвитку у дитини особистісних цінностей, які здатні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда в світі й опори для особистісного самовизначення⁷.

На думку І.С.Якіманської, в основі особистісно орієнтованого навчання лежить визнання індивідуальності, самотності, самоцінності кожної людини, її розвиток не як "колективного суб'єкта", а перш за все як індивіда, наділеного своїм *неповторним суб'єктивним досвідом*⁸.

Згідно парадигми особистісно орієнтованої освіти, особистість завжди повинна розглядатись як ціль і ніколи як засіб, якості особистості не повинні "задаватися" вчителем, викладачем згідно існуючих нормативів, оскільки вони закладені природою в якості потенціалу особистісного саморозвитку. Тобто, головною діючою одиницею освітнього процесу буде діалогічна цілісність, суб'єктивна взаємодія її учасників. Це вимагає кардинальної зміни мети й ціннісних орієнтацій навчального процесу, оновлення змістовного компоненту і його гуманітаризації, перебудови технології та її гуманізації й демократизації, зміни методики діяльності педагога та розширення в ній технології співробітництва, коригування характеру навчально-пізнавальної діяльності учня, студента як суб'єкта навчально-виховного процесу.

Однією з важливих проблем особистісно орієнтованого навчання є проблема забезпечення педагогічного впливу, зорієнтованого не на окремі якості особистості, а на структуру особистості в цілому.

⁴Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет //Педагогический поиск. – М.: 1988. – С.45-49.

⁵Теория и практика личностно-ориентированого образования. "Круглый стол". //Педагогика, 1996. – №5. – С.78-79.

⁶Бондаревская Е.В. Смысл и стратегия личностно-ориентированого воспитания. //Педагогика, 2001. – №1. – С.17-24.

⁷Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 5.

⁸Якіманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. – М.: 1996. – С. 9.

Як вказує В.В.Рибалка, ідеальна особистісно орієнтована педагогічна система має розвиватись у напрямі більш повного охоплення, розвитку і використання якостей психологічної структури особистості, більш технологічного представлення її у змісті, формах і методах навчально-виховної роботи з учнями⁹.

Ефективність процесу навчання, як зазначає професор С.О.Сисоєва, значною мірою визначається інтеграцією психологічних і педагогічних факторів з внутрішньою структурою особистості учня, студента, з його індивідуальністю. Саме такий підхід відображає особистісну спрямованість педагогічного процесу, і вирішити цю проблему можна тільки спільними зусиллями педагогів і психологів¹⁰.

Отже, метою особистісно орієнтованого навчання є гармонійне формування і всебічний розвиток особистості студента, повне розкриття його творчих сил, набуття власного "Я", неповторної індивідуальності; психолого-педагогічна допомога студенту в становленні його суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні, саморозвитку, самовдосконаленні в умовах навчально-пізнавальної діяльності.

Реалізація особистісно орієнтованого навчання передбачає створення особливих психолого-педагогічних умов. Слід відмітити найважливіші з них:

- розробка предметного змісту на запровадження варіативної технології його використання в навчальному процесі;
- надання студентам можливості самостійного вибору різноманітних способів виконання навчальних завдань;
- спрямування навчального заняття на творче використання змісту;
- зосередженість діяльності викладача на продуктивних можливостях кожного студента;
- індивідуальна корекція програми навчання з опорою на успіх в досягненні позитивних навчальних результатів;
- спрямування заняття на створення умов самореалізації, самостійності кожного студента; на розкриття і максимальне використання суб'єктивного досвіду;
- застосування активних форм спілкування (діалогу, полілогу);
- реалізація в навчальному процесі моделі особистісно орієнтованої навчальної ситуації;
- розробка викладачем власної системи педагогічної діяльності.

Виходячи з аналізу поставленої проблеми, можна зробити такі :

По-перше, особистісно орієнтоване навчання повинно будуватись на цілісному уявленні про особистість студента; процес навчання орієнтується на суб'єкт-суб'єктивні взаємостосунки, які сприяють розкриттю творчих сил та потенціальних можливостей особистості, студент стає головною діючою особою в процесі навчання.

По-друге, особистісно орієнтований навчальний процес має бути представлений і реалізований у змісті, меті, методах, авторських моделях педагогічної діяльності, програмах навчально-виховної роботи.

По-третє, реалізація особистісно орієнтованого навчання потребує глибокої структурно-дидактичної і психологічної реконструкції процесу викладання у вищій школі. Ця обставина є основою для подальших розвідок у цьому напрямку.

⁹Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: Науково-методичний посібник /За ред. В.В.Рибалки. – Київ-Тернопіль, 2002. – С.173.

¹⁰Сисоєва С.О. Педагогічні технології визначення, структура, проблеми впровадження //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К.: 2002. – Вип. 4(8). – С.77.

Людмила КОЗАК

Личностно ориентированное обучение: ретроспективний аналіз

Резюме

В статье проанализировано историко-педагогические основы проблемы личностно ориентированного обучения; освещены современные психолого-педагогические взгляды на указанную проблему; раскрыта сущность личностно ориентированного обучения и выделена проблема внедрения в учебно-воспитательный процесс психологической структуры личности; определена цель, задачи и необходимые условия для реализации личностно ориентированного обучения в образовательном пространстве.

Ludmila KOZACK

To the problem of personal guided training by sight of the past and modernity

Summary

The article gives analysis the historical and pedagogical bases of personal guided training; modern psycho-pedagogical sights on the specified problem are covered; the essence of personal guided training is exposed and the problem of introduction of psychological structure of the person into educational process is distinguished; the purpose, tasks and necessary conditions for realization of personal guided training in educational space are determined.